

Láska, sex a socialismus

Apolena Rychlíková

Vyrůstání a dospívání po sametové revoluci znamenaly pro generaci „Havlových dětí“ i několik těžko pochopitelných paradoxů. Jeden z nich se bezesporu týkal intimity, sexuality, ale též sexu obecně. Liberální devadesátá léta byla totiž ve znamení hypersexualizace; jenže jak nám ukazuje až dnešní zpětný pohled, byla to sexualizace konzervativní a genderově velmi nevyvážená.

Jejími objekty byly v drtivé většině ženy: ať se bavíme o populární kultuře, médiích, politice, či obecném diskurzu, který „raně kapitalistickou ženu“ stavěl do náročné pozice, v níž měla za úkol zvládat hned několik protichůdných věcí: pečovat o sebe, aby byla krásná a atraktivní, především ovšem pro potěchu těch druhých, nikoli svou vlastní; pečovat o manžela, ideálně dravého podnikatele; a přijmout roli matky, která nemá ambice, vychovává děti a má doma uklizeno.

V období překotné transformace se sice ze sexu, respektive z uvolněného přístupu k němu i k (převážně ženským) tělům, stal pomalu otisk doby. V tehdy pochopitelném antagonismu k letům před rokem 1989 se z něj ale vytratilo vnímání osobních životů skrze společenský a politický vývoj.

A to přesto, že tehdy tolik idealizovaný Západ měl za sebou v rovně ženských práv a práv queer lidí pozoruhodný vývoj a feministické vlny tam sehrály zásadní roli při formování nových typů emancipačních politik. U nás ale bylo toto uvažování vnímáno jako návrat k sociálnímu inženýrství, bolševickému dozoru, který se nezastaví před ničím – ani před ložnicí.

Rozkošatit představy

Nakladatelství Host nedávno vydalo knihu *Politika touhy* socioložky **Kateřiny Liškové**, kterou z anglického originálu přeložil Jan Škrob. Přes podtitul *Sex a věda v komunistickém Československu* a to, že se Lišková věnuje z dnešního hlediska dávným dobám – nadto časům historicky velmi problematickým a traumatizujícím –, je její kniha veskrze aktuální. Což ostatně ukazuje i fakt, že se *Politika touhy* stala již před svým českým vydáním předlohou k úspěšnému internetovému seriálu České televize *Kronika orgasmu*.

„Když jsem se koncem šedesátých let přestěhovala do Německa, znamenalo to dva nebo tři kotrmelce vzad,“ vzpomíná na období svého odchodu z Československa Alena Wagnerová. Právě spisovatelka a publicistka Wagnerová vnášá do české debaty opakovaně důraz na skutečnost, že to byly země východního bloku, komu se v oblasti rovných práv do jisté doby dařilo lépe. Jak často upozorňuje, do západního Německa se stěhovala v době, kdy tam ženy například nemohly nastoupit do zaměstnání bez souhlasu manžela. Podobně se to mělo s otázkami dekriminlizace homosexuality – homosexuálové se jí u nás dočkali již v roce 1961, o dvacet let dříve než v takové Británii.

Právě na oblasti, týkající se rovných práv žen a mužů, případně queer lidí, a jejich prožívání intimity a tělesnosti, se ve své knize zaměřuje i Lišková. A bourá tím nejen jedno tabu.

Jak vysvětluje sama autorka, „socialistická verze emancipace pro nás dlouho zůstávala neviditelná také proto, že socialismus výrazně omezil práva, která jsou pro liberální demokracie zásadní, jako je právo na soukromé vlastnictví a svoboda projevu“. A Lišková dodává: „Věřím, že hlubší poznání různých podob moderní společnosti, včetně té socialistické, může podnítit debaty a pomoci rozkošatit představy o naší budoucnosti.“

Československá sexuologie totiž patřila v padesátých letech k těm

Foto: Zuzana Lazarová

Socioložka Kateřina Lišková

nejpokrokovějším. A Lišková se záměrně zaobírá především politickým aspektem tohoto pokroku – aby ukázala, jak úzce spolu sex a politika souvisí.

Kontinuita mezi normalizačním a kapitalistickým pojmáním vztahů dodnes brání v řešení zásadních otázek týkajících se nejen postavení žen

Ani dnes se totiž nelze bavit o dosahování rovnosti bez přihlídnutí k potratové otázce nebo bez zkoumání role antikoncepce, nejen co se plánování mateřství týče, ale i z hlediska ženského uspokojení a kvalitního sexu. A nelze mluvit o emancipaci bez vyřešení bytové otázky, která má bezpochyby vliv na sexuální život mladých párů.

S nastupující politikou rovnosti, jejíž realizace z rukou československých komunistů mnohdy hraničila s karikaturou, se tak v sexuologii po roce 1948 otevřely dveře pro nastolování úplně nových témat. A to dokonce společnosti navzdory – ta totiž byla oproti pozdější situaci během sexuální liberalizace na Západě výrazně konzervativnější. Namísto revoluce zdo-lak československá sexuologie vsadila na jiný přístup: vědecké zkoumání intimity a s ním spojenou realizaci nové politiky.

„I tak mám ale za to, že lidé v různých zemích komunistického Východu vnímali reformy spojené s genderem a sexualitou jako osvobozující,“ dodává Lišková.

Nová doba, nová měřítka

Jedním z diskutovaných témat se logicky stalo postavení žen, které už neměly sloužit mužům v domácnostech, ale být soudružkami, přítelkyněmi, milenkami a partnerkami. Rodinná politika a politika výchovy dětí byly jedním z úhel-ných kamenů nového uspořádání, které mělo stát v absolutní opozici proti uspořádání „buržoaznímu“. Je přítom překvapivé, jak roman-

tické rysy poznání v sexuologické oblasti mělo.

V Československu padesátých let se věřilo, že žádný vztah nemá stát na nadřazenosti jednoho nad druhým. To mělo někdy tragické implikace, ruku v ruce s tím šel ale například i idealistický důraz na manželství coby svazek pramenící z opravdové lásky, nikoli obchod, v němž prim hrají různé typy privilegií nebo výhod, tolik spjatých právě s buržoazií či aristokracií.

Těžiště sexuologického zkoumání se navíc přesunulo na ženy. Odbornice a odborníci řešili například vztah mezi dělbu domácích prací a kvalitou sexu. Koncept „druhé směny“, který i dnes zůstává předmětem kritiky ze strany feminismu, vnímali jako překážku v realizaci kvalitních partnerských vztahů. Výzkumy na sebe nabalovaly též nové typy infrastruktur v podobě partnerských poraden nebo rubrik oblíbených časopisů.

Do popředí se dostala otázka ženského orgasmu – třeba pomocí rozsáhlých kvalitativních a kvantitativních výzkumů. Uvažovalo se třídne: například v otázce dostupnosti antikoncepce, která ženám podle sesbíraných dat umožňovala se při sexu uvolnit a nemyslet na případné sociální těžkosti pramenící z nechtěného otěhotnění. Tématem se stal ženský klitoris a různé cesty, jak ženu uspokojit. A zkoumání se nevyhnuly ani potraty, jejichž počty začaly po dvou liberalizacích (1950, 1957) stoupat. Ne však nutně proto, že by jich bylo reálně více, spíše proto, že se začaly odehrávat v bezpečném prostředí a nebyly již takovým tabu.

To vše staví Lišková do protikladu s represivními politikami Stalina nebo později rumunského diktátora Ceaușeska, kteří se klesající porodnost snažili řešit především omezováním práv žen a potíráním jejich tělesné autonomie.

Lišková nabízí pečlivě vystavenou sondu do nejintimnějších sfér politiky, kde se na pozadí společenských změn odehrávaly zásadní, leč na první pohled možná subtilní zásahy do každodennosti. V knize tak máme šanci pozorovat i přesunutí těžiště z institucionálního zpět na rodinné zázemí v šedesátých letech, které rozjede proces, jenž v normalizaci veškerý pokrok zastaví.

Právě s nástupem sedmdesátých let se z genderových otázek stala

ona známá karikatura, nejvíce viditelná na oslavách MDŽ. Obrazy, kterak se muži opjetej na podnikových večírcích a domů donesou maximálně polámaný karafiát nebo rozsedlou bonboniéru, jsou v nazírání na problematiku rovnosti v komunistickém Československu folklorem.

Lišková ovšem ukazuje, že by byla velká škoda zůstat jen u nich a neptat se, co bylo předtím.

Intimní je politické

Při četbě její knihy se nelze vyvarovat paralel s dneškem. Bez nadsázky můžeme říct, že nám kontinuita mezi normalizačním a kapitalistickým pojmáním vztahů dodnes brání v řešení zásadních otázek týkajících se nejen postavení žen, ale i dalších marginalizovaných skupin. Kapitalismus si zkrátka v této oblasti vzal z normalizace to nejhorší – a dnes složitě hledáme, jak to změnit.

Politika jako by z intimních sfér zmizela a s ní i vědomí, že jsou to právě různá politická zřízení – demokratická nevyjímaje –, která vytvářejí předpoklady a podmínky pro vedení svobodného života a nastávají mezi jeho realizací, nebo ho naopak podněcují k rozvoji.

To nám dnes dobře ukazuje například vleký spor o manželství pro všechny, který je často mylně interpretován apoliticky. A to přesto, že na politickém rozhodnutí plně závisí. Podobně téma nucených sterilizací – ať se bavíme o otněs-né praxi sterilizací romských žen (k poslední mělo dojít ještě v roce 2010), či přetrvávajícím vyžadování sterilizace u trans lidí.

A v neposlední řadě: navzdory liberálnímu narativu o konci dějin, který se stal určující ideologií po rozpadu bipolárního světa, jsme poslední roky svědky nacionálně-konzervativního vzvednutí, co s sebou nepřekvapivě přineslo protizhenskou legislativu v konzervativním Polsku nebo transformaci a anti-queer politiku Viktora Orbána. I to bychom měli mít na paměti pokaždé, když se zdráháme politickým rozhodnutím přičítat dopady v oblastech intimity a tělesné integrity.

Politika touhy tak není jen komentářem k naší minulosti. Je aktuální knihou, která dokládá, že nejen osobní, ale i intimní je politické.

Autorka je dokumentaristka a publicistka.